

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертацията на
Joseph Thomas Milburn
Murakami-World. Existential and Speculative Topics in the Work of Haruki Murakami
(Светът на Мураками: екзистенциални и спекулативни теми в произведенията
на Харуки Мураками)

От проф. д-р Сергей Герджиков

Дисертацията е уникално произведение в нашата специалност. За пръв път се интерпретира тук творчеството на Харуки Мураками. Дисертацията се състои от увод, три глави и заключение, с обем 139 страници, на английски. Библиографията наброява 127 заглавия на английски.

Дисертацията впечатлява с интензивното използване на съвременни континентални философски, психологически и литературни идеи. Тя свързва литература с философия, аналитична психология с онтологията на Хайдегер, художествена фикция с „концептуална работа“, приета за дефиниция на философията след Делюз и Гатари.

Инструмент на философския анализ на автора е тезата на Желюз и Гатари за философията като работа с понятия. Това е едно разбиране на философията, което покрива всяка рационална дейност: логика, наука, практическа рационалност, и т. н., т.е. липсва специфика. И все пак философията работи и играе спекулативно, т.е. изключително с понятия, без дефинирана емпирична база. Тук се открива перспектива за анализ на литературния феномен като концептуална работа и терапия. Това е работа на самия читател. Ето и спецификата, която Милбърн намира за литературата: „Понятията не са ограничени до едно-единствено литературно произведение и могат да бъдат преработвани в отговор на други текстове или да бъдат използвани отново за други философски проекти; читателят на дадено литературно произведение, като един потенциален философ, може непрекъснато да преминава отвъд литературния текст и да го разширява чрез работата си с понятия“ (Автореферат, с. 5).

Следва втората крачка: в литературата са налице концепти, понятия, или фикции, върху които читателят и особено философът, са мотивирани да извършват работа с понятия. Дадените примери могат да минат и не като понятия, а като *символно ангажирани фикции*, каквато е и „човекът-овца“. Това е характерно за онзи пласт в литературата, който носи значението на едно произведение, неговото послание. „Впоследствие работата чрез понятия е формулирана като понятийна самотерапия чрез нова интерпретация на творчеството на Лудвиг Витгенщайн и Херберт Маркузе, както и чрез един последен литературен пример. Работата чрез понятия е допълнително изяснена в дисертацията чрез прилагането ѝ към литературното творчество на Харуки Мураками“.

Идеите, тезите и аргументацията са интересни, на места убедителни, на повечето места много спорни и пораждащи съмнения у мен, но при всички случаи те показват една философска и литературна култура, които заслужават уважение и задължават към добросъвестно оценяване.

Специално за тази дисертация проучвах отново Мураками и по-пълно неговите два романа *В търсене на дивата овца* и *Танцувай, танцувай, танцувай*, както и разказа „Крем“. Аз не намерих в тези литературни творби онази дълбочина, концептуалност и спекулативност, които намира докторантът. Прочитът на всеки обаче е легитимен, особено един философски ангажиран прочит. Мураками е преди всичко международно популярен автор. Това са книги от стандарта за популярна литература, пронизан с някаква загадка или криминална задача, които трябва да се разрешат в края. Силно присъства стила на Реймънд Чандлър, чиито книги Мураками превежда на японски.

Моментите, които са преднамерено символични, като „овцата в човека“, „човекът овца“, „танца“, „кремът на живота“ и особено парадоксалната „фигура с много центрове и без окръжност“, са по-скоро набелязани и проследени донякъде, докдето авторът чрез героя е определил за читателя. Той преднамерено ги оставя не изяснени и без решение на заложените в тях възможности, невъзможности и парадокси. „Понятието“ за фигура с много центрове и без окръжност е пряко отрицание на дефиницията: Кръгът е фигура с един център и окръжност. Това е проста техника, която води към невъобразимост и несъстоятелност.

Основен „метафизичен“ персонаж в първите романи на Мураками е „човекът-овца“. Милбърн пише (в превод): "Човекът-овца артикулира понятие за въображаема връзка чрез конкретната си мисъл и функция в романите; по-нататък, той предоставя образ на самата мисъл. Мъглявото авторство на човека-овца представя концепцията и я олицетворява чрез речта и фиктивната си онтология. Концепцията е, че човек е закотвен от въображение, фиктивно пространство, което също е от съществено значение за смислена връзка с другите; връзките, които човек прави обаче, са направени творчески, хлабаво и мъгляво: отворени за интерпретация, по-нататъшна работа и **повторно свързване**. Отношението на човека-овца със Заратустра и ницшеанската мисъл може също да е достоен бъдещ ангажимент" (123).

Разбира се, Джозеф Милбърн е направил усилия да положи адекватно „човека-овца“ като „концептуален персонаж“ в смисъла на Делъоз и Гатари.

За мен специфично философските, екзистенциални и юнгиански интерпретации на тези романи излизат далеч отвъд самия текст и като такива са свръх интерпретации. Но те са легитимни като всеки философски прочит. За мен четенето на фикции не е работа и терапия с понятия, а точно с фикции.

Въображаемото пространство, което този фиктивен персонаж „човекът-овца“ носи, е изказано на няколко пъти в двата романа и срещи с човека-овца като място на света, на безкрайността, на „възела на аза“, на връзките с другите на главния герой „Боку“ (яп. „аз“). Тези мъгляви черти са типични за фикциите.

В романа *Дива овца* тези черти се предшества от една съвсем друга история. Това е историята на двама носители на овцата (тя е в тях), които изпълняват властни и експанзивни проекти на „метафизичната овца“ върху икономика, политика и информация. Двете съдържания са тотално различни и трудно съвместими. Овцата като фигура носи колективност, стадност, подчинение и следване. В Япония това е по-специфично. Тук, след древен Китай, се цени колективното, семейното, подчиненото начало на заедността, единството, държавата. Самият символ идва от легенда за Чингис хан, който „носел в себе си“ овца – едно във висша степен полезно степно животно.

Всичко това е допустимо, интересно и богато развито с позовавания и отнасяния към философия, психология и литературен анализ в дисертацията. Разбира се, най-близък спекулативен продукт до атмосферата на Мураками е аналитичната психология на Юнг. Но се прокарват и връзките с Хайдегер („дазайн“), Ницше и Заратустра.

„Светът на Мураками“, без да подхождаме предубедено, а само от четене на наличните произведения на автора, на мен ми се показва като обикновен и типичен литературен феномен. Този писател е продаван като авторите на жанрови книги: на времето Хамет, Чандлър, а днес Стивън Кинг и Гришам, той следва добре утъпкан път. Главният герой в *Дивата овца* е безименен, „боку“ и живее обикновен, банален живот. На десетки страници той се събужда, пие кафе, пуши, закусва, после се разхожда, а вечерта пие бира и бренди или уиски и се среща с жени и приятели. Точно тази скука, по Хайдегер, би могла да носи „битието“, непроницаемостта, празнотата откъм смисъл. И на неин фон се случва нещо: извикват го и го возят с черна лимузина, запознават го със странна история, поставят му странна и специална задача, която е с голям залог. И героят тръгва да търси.

Така е и в продължението на *Дивата овца*: романа *Танцувай танцувай, танцувай*. Тук отново същият герой все така сучае, пътува и си търси компания, и отново се натъква на странна ситуация, която да вдъхне интерес и приключение. „Танцувай“ е императив на човека-овца, което може да значи сто неща: например автентичност (какъвто е и прочитът в разглеждания труд), активност, игра, свобода. Но може и да значи ритъм, музика, хармония и радост от живота. Така работи всяка фикция в литературата.

Космополитизъм. В романите на Мураками, един японец космополит, живял и в Европа и пътувал из цял свят, доминира западното, а не японското начало: Западът като свободен индивид, свободно пътуване, бизнес и развит капитализъм. Тук напълно липсва традиционната Япония, каквато намираме при Мишима и други японски автори. В света на Мураками японският сюжет би могъл да се разиграе и в Швейцария.

Очевидна е играта: да се конструира смисъл от скуката и от приключението, от утвърждаването и даже от абсурда на негацията. Подобен ход като в кръга без център и окръжност не е типичен за художествената образност и метафорика, защото те работят със сетивно и логично валидни фигури, за да придобият те реалност.

От друга страна обаче, в Дзен традицията още от Китай намираме алогични фигури: „вход без врата“, „му като отрицание на природата на Буда, която е всъщност навсякъде“, „златна стена километър висока“, „изкачване над края на отвесен пилон“ и т.н. Тези алогизми и невъзможни действия в коаните целят блокаж на рационалното мислене и изход към свободен ум, който постига просветление.

Такива конструкции са интерпретирани метафизично и в постюнгианска перспектива и това е заявено в самото начало:

„По-специално, ще анализирам подхода на Матю Карл Стречър към Другия или метафизическия свят във фикцията на Мураками; поддържа се, че разбирането на Стрехер за метафизичното може да бъде изяснено като фундаментално обосновано в езика и по този начин неразривно свързано с този свят. Впоследствие се извършва пост-юнгиански близък прочит на разказа на Мураками "Крем" (2021) с помощта на феноменологичното развитие от Роджър Брук на екзистенциалната аналитична психология. Близкото четене се фокусира върху екзистенциалния образ на "кръг, който има много центрове, но без окръжност"; това ще бъде обсъдено с позоваване на произведения на Хорхе Луис Борхес, които също се занимават с образа“ (р. 5).

При Мураками няма дзен, макар че може да се върви в тази посока в една интерпретация: свободата от рационалност и логика и навлизане в мистичното. Но Мураками не е мистичен автор. Той само заиграва с мистиката, за да постигне литературен ефект, и никога не посочва ясно мистични значения, а когато посочва някакви значения те не се връзват едно с друго, като при овцата. Безспорно, тъмното място, което се разкрива в специален етаж на хотел „Делфин“, и където обитава Човекът-овца, носи тежкия дъх на смъртоносно всмукващото Друго.

По-нататък, в разказа „Крем“ да постигнеш понятието за този невъзможен кръг е да стигнеш „крема на живота“, една далечна аналогия на освобождението или мъдростта. Разбира се, интерпретациите, както и по повод на Дзен коаните, са много и разнопосочни. Милбърн пише: "Poesis, като психологическа нагласа, може да се каже, че има въображаемо, може би фиктивно качество; със сигурност, то е метафорично. Както видяхме в "Крем" с кръга, "чрез метафората реалността става интензивно жива, и все пак в същото

време остава странно неуловима". "Метафоричният характер на психологическия живот" се изразява находчиво от Мъри като "объркване, което изяснява, отклонение, което ни поставя пряко на пътя; нечий симптоми (или нечий образи), тогава, могат да предизвикат лечение" (53).

Мураками за "Крем": „Този кръг е, най-вероятно, не кръг с конкретна, действителна форма, а по-скоро такъв, който съществува само в съзнанията ни" (Murakami, *First Person Singular*, p. 25). Самият Мураками тук не звучи убедително: точно в нашите умове не можем да мислим и да си представяме такъв кръг. Всичко това прави „света на Мураками“ доколкото това е смислово метафизичен свят, неубедителен и непремислен, но за философски настроени читатели точно това може да мотивира смислови проекции.

За съжаление, не намерих отчетливо формулирани приноси моменти в дисертацията, но такива могат да се изтъкнат и смятам, че изтъкнах някои от тях. В дисертацията аз намерих един вълнуващ философски прочит, богат на връзки, съотнасяния, интерпретации и философски концепции. Така, покрай Мураками, се правят интересни и аргументирани връзки. Преливат се анализи на фикции, метафори и понятия в многопосочни вериги. Един труд, който заслужи моето напрегнато четене и внимание, навярно отчасти и за това, че провокира. Бях провокиран да се съмнявам, да възразявам мълчаливо, да допълням, да критикувам и да изследвам сам, а това са достойнства за един философски труд.

Затова убедено и категорично заявявам, че тази дисертация следва да се приеме като основание за присъждане на образователно-научната степен „доктор по философия“.

19.09.2022

Проф. дфн Сергей Герджиков